

УДК 94(436.437.32):342.23/.24“1861/1873”

АВТОНОМІЗАЦІЯ ГАЛИЧИНИ (1861–1873): ПРОЦЕС ЗАКОНОДАВЧОГО ОФОРМЛЕННЯ ПОЛЬСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ АВТОНОМІЇ

Уляна УСЬКА

Український католицький університет у Львові,
Центр дослідження польсько-українського-словацького пограниччя,
вул. Іларіона Свенціцького, 17, 79000 Львів, Україна
e-mail: ulyana_u@ukr.net

У статті розкрито причини автономізації Галичини, проаналізовано особливості цього процесу, окреслено сферу повноважень галицької автономії та компетенцію крайових політичних органів влади, а також окремих крайових інституцій. У 1866–1873 рр. завершився процес формування системи політичних органів влади в Галичині, в ході якого полякам вдалось закріпити домінуюче становище в краї через колонізацію всіх органів управління та створення польської бюрократії. У межах нової локальної політичної системи українці перетворилися на дискриміновану національну спільноту в політичній, культурній та економічній сферах.

Ключові слова: Австро-Угорщина, Галичина, автономізація, органи державного управління.

Зрештою, головні домагання наших автономістів із рр. 1876–80 тепер майже досягнені – уряди й школи в Галичині майже зовсім націоналізовані, себто сполонізовані, і розширення автономії краю не могло би вже розширити тої націоналізації, хіба на шкоду другої крайової народности, руської, а се певно не посунуло би наперед, але попхнуло би назад будучину Галичини

(Франко І. Відрубність Галичини. Зб. творів у 50-ти томах. – К.: Наукова думка, 1885. – Т. 46, Кн. 1. – С. 460.)

Упродовж останнього часу обговорення ідеї децентралізації України примушує дослідників привертати пильнішу увагу до проблеми мітологізації та побудови нових віртуальних проєктів “Галичини”, які не мають узагалі нічого спільного з російсько-регіоналістськими мемами щодо федералізації країни та надуманим існуванням галицького сепаратизму, чи зі спробою вкорінення в колективну свідомість стійкого розколювального суспільного стереотипу про те, що лише Захід країни може рухатися до Європи. Водночас малодослідженість історичного минулого підавстрійської Галичини сприяє поширенню в публічному просторі вирваних з історичного контексту та навмисно спотворених фактів, а також хибність їх надінтерпретацій, що спонукає істориків, за латинським висловом “ad fontes”, у прямому та переносному значенні по новому звертатися “до джерел”.

У історичному дискурсі термін “автономізація Галичини” має кілька рівнозначних версій (“виокремлення Галичини”, “видрібнення Галичини”, “відрубність Галичини”) та в основному два понятійні трактування. Перше – існувало в галицькій політичній сфері кінця XIX – початку XX ст., його широко вживали польські та українські політики, публіцисти. Поняття окреслювало процес поступового перетворення Галичини на польський коронний край у 1866–1873 рр. та охоплювало розбудову в 1880–1890 рр. його автономних інституцій з надширокими повноваженнями. Позаяк східногалицькі українці були схильні розцінювати “автономізацію Галичини” як продукт невідповідного розподілу кількості парламентських та соймових мандатів до чисельності їх спільноти, а також вбачали її сутність у безкарності безпрецедентних за масштабами виборчих зловживань, порушенні мовних норм у громадському житті та управлінні, у формуванні польською бюрократією власної практики в крайових органах влади та судах, яка забезпечувала політичні, економічні та культурні права титульної нації краю – поляків. Друге трактування згаданого вище терміну є сучасним; воно спирається на засади теорії державного управління, використовується у працях широковідомих дослідників історії Галичини¹. У цьому контексті “автономізація” ототожнюється з процесом законодавчого оформлення польської національно-територіальної автономії в Галичині (1866–1873).

Мета статті – розкрити причини автономізації Галичини, проаналізувати особливості цього процесу, окреслити межі розподілу повноважень між державою та галицькою автономією, висвітлити компетенцію крайових політичних органів влади*, а також окремих крайових інституцій.

Зважаючи на військові поразки Австрійської імперії у війнах із Сардинським королівством та Францією, в 1861–1865 рр. Габсбурги започаткували процес поступового перетворення монархії на федералістичну державу, у якій найлегітимнішими представницькими органами влади були станові ландтаги. Вони формували склад нижньої палати Державної ради – Палати послів, яка законотворчо превалювала над ландтагами, що сприймалося національними елітами як порушення права справедливості. Конституційний закон про імперське представництво від 26 лютого 1861 р. розмежував уніфіковану

¹ Józef Buszko, *Od niewoli do niepodległości (1864–1918)*. (Kraków: “Fogra”, 2000), 399 s.; Stanisław Pijaj, *Między polskim patriotyzmem a habsburskim lojalizmem: polacy wobec przemian ustrojowych Monarchii Habsburskiej, 1866–1871*. (Kraków: “Historia jagellonica”, 2003), 420 s.; Harald Binder, “Galizische Autonomie” – ein streitbarer Begriff und seine Karriere”, *Der Mährische Ausgleich von 1905. Möglichkeiten und Grenzen für einen nationalen Ausgleich in Mitteleuropa. Tagungsband*, (Brno: Matices moravská, 2006): S. 239–266.; Larry Wolff, *The Idea of Galicia: History and Fantasy in Habsburg Political Culture*. (Stanford: Stanford University, Press, 2010), 504 p.

* Політичні органи влади або крайові політичні органи влади (нім. – politische Behörde oder politische Landesbehörde) – спільна назва для означення представницьких органів (Vertretungsorgane) та органів управління (Verwaltungsorgane), яка застосовувалася у зв’язку з відсутністю розмежування законодавчої та виконавчої гілок влади в Австрійській монархії (Австро-Угорщині).

компетенцію між Державною радою та усіма ландтагами². Дотримання представницькими органами влади відповідних компетенцій контролював імперський уряд через самостійну розробку та подання на розгляд депутатів власних законодавчих ініціатив, а також експертної оцінки вже ухвалених ландтагами законопроектів, що було передумовою представлення їх для санкції імператора. За умов розпуску чи бездіяльності представницьких органів влади уряд мав право тимчасово та обмежено виконувати законодавчі функції. У політичній системі міністерства залишалися найвпливовішим гравцями, оскільки їм ще й підпорядковувались крайові управлінські вертикалі, які реалізовували виконавчу владу на місцях.

Частину австрійського конституційного законодавства склали крайові статuti та крайові виборчі порядки (ординації) для окремих провінцій імперії*, у тому числі для Галичини. Крайовий статут визначав інститути, органи та процедури їх формування, організацію діяльності та сферу повноважень провінційного ландтагу, які, на загал, відповідали загальноімперським принципам, проте мали свої крайові особливості. Такі ж характеристики були притаманні крайовим виборчим ординаціям. Зокрема, §§ 1, 2 крайового статуту для Галичини визначали, що провінція вирішуватиме краєві справи через крайове представництво – крайовий Соєм та Крайовий виділ (комітет), які очолював призначений імператором крайовий маршалок. Згідно § 3 Галицький соєм складався з 150 послів, з них: 9 вірилістів** та 141 обраних послів: від I курії великої земельної власності – 44; від II курії міст та торгово-промислових палат – 23; від III курії сільських громад – 74³.

Крайовий виділ був означений, як орган управління Галицьким соємом та його виконавчий орган. Він контролював обіг коштів крайових фондів (бюджету),

² “Grundgesetz vom 26. Februar 1861 über die Reichsvertretung”, *Reichsgesetzblatt für das Kaisertum Österreich (R. G. Bl.)*, (Jahrgang 1861. Stück IX. I. Beilage zu Nr. 20): S. 72–74.

* Йдеться про ерцгерцогства Нижню Австрію, Верхню Австрію, герцогство Зальцбург, князівське графство Тіроль, край Форальберг, герцогства Штирію, Каринтію, Крайну, а також Примор'я (місто Трієст та прилеглу територію, князівське графство Гьорц і Градіска, маркграфство Істрію), королівства Далмацію, Богемію, маркграфство Моравію, герцогство Верхню та Нижню Сілезію, королівство Галичини та Володимирії разом з Великим краківським князівством, герцогство Буковину, які усі разом входили до австрійської частини імперії – Цислейтанії.

** До вірилістів за посадою зараховувалися архієпископи римо-католицького, греко-католицького та вірменсько-католицького обрядів зі Львова, єпископи римо-католицького та греко-католицького обрядів з Перемишля, єпископи римо-католицького обряду з Тарнува та греко-католицького обряду з Станиславова, ректори університетів у Кракові та Львові. До цього переліку у законодавчому порядку в 1866 р. був включений римо-католицький єпископ Кракова, або на випадок вакансії – адміністратор єпархії.

³ “Die Verfassung der österreichischen Monarchie, nebst zwei Beilagen vom 26. Februar 1861. Beilage II, o): Landes-Ordnung und Landtags-Wahlordnung für das Königreich Galizien und Lodomerien sammt dem Herzogthume Krakau”, *R. G. Bl.*, (Jahrgang 1861. Stück IX. Nr. 20): S. 280–285.

Крайового індемнізаційного фонду* та регулював використання крайового майна. Сойм мав право самостійно запроваджувати додаток до державних податків у розмірі не більше 10% для наповнення крайового бюджету. Проте через господарську відсталість найбільшої за територією східної провінції імперії, потребу швидкого розвитку її інфраструктурних галузей та утримання високозатратного апарату доходи не покривали видатків, що створювало перманентну кризу крайових фінансів. Щороку цей дефіцит компенсували позиками з державного бюджету. В окремих випадках за рішенням імператора Державна рада надавала краю фінансову допомогу для подолання наслідків стихії чи неврожаю, розподілом якої займалося намісництво, а також ухвалювала підвищення зазначеного вище проценту додатку до державних податків.

Компетенція Галицького сойму визначалась § 18 та містила дещо “розмите” формулювання, охоплюючи: “I. Всі розпорядження щодо: крайової культури; громадського будівництва, яке ведеться за кошти крайового бюджету; благодійних установ, які дотуються з крайового бюджету; формування крайового бюджету та звіту щодо крайових податків та видатків; II. Деталізовані розпорядження** на основі чинних законів щодо справ громад, церковних справ та шкільництва, утримання війська; III. Інші розпорядження, які торкаються добробуту або потреб краю, що регламентуватимуться особливими розпорядженнями стосовно діяльності сойму”⁴.

Згідно з крайовим виборчим порядком для Галичини від 26 лютого 1861 р. намісник визначався ключовою посадовою фігурою, яка відповідала за організацію та проведення виборів у краї. Намісник призначав дату виборів після оприлюднення імператорського патенту про оголошення нових виборів до крайових представницьких органів влади. Ландтаги не мали права самоскликатися чи саморозпускатися, що було однією з ознак прояву дуалізму в організації політичної влади в Австрійській імперії. За розпорядженням намісника у крайових газетах публікували розклад виборів для всіх курій, а у сільських громадах – розвішували плакати відповідного змісту. Намісник формував список виборців курії великої земельної власності, який також

* У 1853 р. у Галичині було утворено Індемнізаційний фонд (Grundentlastungsfond) для здійснення компенсаційного відшкодування (індемнізації) поміщикам за скасування феодальних повинностей за державний рахунок із залученням коштів крайового бюджету. В 1853 р. для забезпечення індемнізації уряд запровадив додаток до прямого податку в розмірі 8,75%, який у 1854 р. сягав 11,5%, в 1855 р. – 11,75%, у 1856 р. – 14%, у 1857 р. – 33%. З метою покриття індемнізаційного боргу у 1851 р. держава видала облігації під заставу ґрунтів підданих та краю, а перші виплати по них було здійснено у 1858 р. Згодом держава ввела практику позик крайовому бюджету для покриття потреб індемнізації, які Галичина повинна була до 1908 р. повернути у державний бюджет.

** Підзаконних нормативно-правових актів.

⁴ “Die Verfassung der österreichischen Monarchie, nebst zwei Beilagen vom 26. Februar 1861. Beilage II, o): Landes-Ordnung und Landtags-Wahlordnung für das Königreich Galizien und Lodomerien sammt dem Herzogthume Krakau”, *R. G. Bl.*, (Jahrgang 1861. Stück IX. Nr. 20): S. 282.

оприлюднювали у пресі. Списки виборців у містах складали міські голови, а у повітах – повітові голови. Повітовий голова передавав війтові список осіб сільської громади, які за рівнем сплати податків могли обиратися до числа виборців, призначав виборчого комісара, конкретизував місце та час проведення виборів. Кількість виборців визначалася з розрахунку: 1 уповноважений виборець – на 500 мешканців. У сільських громадах відбувалось двоступеневе “усне”^{*} голосування у два етапи: 1) правибори – коли правиборці обирали виборців; 2) вибори – коли уповноважені виборці безпосередньо обирали послів (депутатів)⁵.

Перша виборча кампанія до Галицького сойму у березні 1861 р. проходила під гаслом своєрідної “братерської солідарности” польської та української спільнот, як вияву прагнення добра для “спільної вітчизни” – Галичини. 15 квітня 1861 р. розпочалась перша сесія Галицького сойму, під час якої розгорілися запеклі дискусії з приводу позбавлення послів мандатів за звинуваченням у веденні ними виборчої агітації, що взагалі не передбачалось законом. У крайовому виборчому порядку від 26 лютого 1861 р. також була відсутня процедура, за якою можна було оскаржити якість списків виборців, хоча на практиці допускалася рекламація. Поступове наростання міжнародного протистояння в Соймі перетворювало процедуру верифікації соймових мандатів в інструмент для зменшення кількості українських послів. Так, у лютому 1867 р. 4 українських послів^{**} було позбавлено соймових мандатів у зв’язку з недостатньою кількістю легальних голосів. На наступних виборчих кампаніях це примусило українську спільноту зоблізуватися, в результаті чого у серпні 1870 р. лише 1 посол^{***} так втратив свій мандат.

Після завершення процедури верифікації Галицький сойм приступав до виборів складу Галицької делегації до нижньої палати Державної ради. У Палаті послів квота для Галичини становила 38 з 343 місць. У 1861 р. до Галицької делегації було обрано 13 українців^{****} (33%), що відповідало загальній частці їх мандатів

* Наймасовіші виборчі зловживання у Галичині були пов’язані з “усним” голосуванням на виборах до Галицького сойму, до повітових та громадських рад. Члени виборчої комісії могли вписувати у виборчі протоколи прізвища та імена кандидатів несвідомо з описками чи свідомо з помилками, що створювало підстави для того, щоб внаслідок процедури верифікації за рішенням відповідного представницького органу “небажаного” посла можна було позбавити його мандату.

⁵ “Die Verfassung der österreichischen Monarchie, nebst zwei Beilagen vom 26. Februar 1861. Beilage II, o): Landes-Ordnung und Landtags-Wahlordnung für das Königreich Galizien und Lodomerien sammt dem Herzogthume Krakau”, *R. G. Bl.*, (Jahrgang 1861. Stück IX. Nr. 20): S. 286–294.

** Пароха з Перемишлян о. Івана Наумовича (виборчий округ Золочів – Глиняни), каноніка перемишльської капітули о. Григорія Шашкевича (округ Любачів – Чесанів), селян Лька Загоройка (округ Буськ – Кам’янка Струмилова – Олесько) та Василя Кузика (округ Снятин – Заболотів).

*** Парох с. Стенятин Сокальського повіту о. Осип Яюсь (округ Белз – Угнів – Сокаль).

**** У 1861 р. Галицька делегація нараховувала 8 національно свідомих українців: 5 священників – о. Спиридон Литвинович (голова), о. Антін Могильницький, о. Михайло Куземський, о. Антін Юзичинський, о. Лев Польовий та 3 селян – Микола Ковбасюк, Іван Карпинець, Іван Русецький. Решта 5 – були полонофілами.

у Соймі*. Окремої парламентської фракції українці не утворювали; вони входили до складу Польського кола на засадах солідарности крайового представництва. Згідно з регламентом Державної ради їх чисельність не дозволяла самостійно поставити навіть інтерпеляції (депутатського запиту), що вимагало щонайменше 20 підписів⁶.

Відповідність соймової частки українців у Галицькій делегації в 1861 р. виникла спонтанно, оскільки поляки спочатку абстинентно поставилися до своєї участі в Державній раді, а тому не вважали за потрібне впроваджувати обмежувальні механізми щодо українців. У 1861 р. шляхом стихійного висунення кандидатів відбулися вибори до складу Галицької делегації за квотним принципом: від I курії – 13, від II – 7, від III – 18. Проте конституційні реформи в Австрійській імперії активізували у поляків політичну участь, яка вже по новому розглядалася передумовою, щоб забезпечити національні інтереси. Так, у 1867 р. з метою зменшити кількість українських послів у Державній раді змінили первинну квоту: від I курії – 13, від II – 7, від торгово-промислових палат – 3, від III – 15**. Водночас запроваджували нову схему голосування: до участі в скрутинії*** послів групували по 3–7 осіб від одного територіально-адміністративного округу (колишнього дистрикту) або вибірково об'єднували кілька виборчих округів, так, щоб жодний національно свідомий українець не мав шансу здобути тут абсолютну більшість голосів. При цьому поляки підтримували своїх кандидатів або ж вимушено тих українців, які не брали участі у політичних баталіях Сойму першого скликання та належали до національно індіферентних селян. Внаслідок цього у 1867 р. лише 5 українців зуміли набрати більшість голосів****. До прикладу, у 1870 р. до складу Галицької делегації потрапили лише 4 українці*****.

* У 1861 р. українці здобули 49 (32,6%) соймових мандатів, а у 1867 – 37 (24,5%), у 1870 р. – 34 (22,5%), 1877 р. – 14 (9,3%).

⁶ “Gesetz vom 31. Juli 1861, in Betreff der Geschäftsordnung des Reichsrathes”, *R. G. Bl.*, (Jahrgang 1861. Stück XXXVII. Nr. 78): S. 445–448. 19 травня 1868 р. до цього закону були внесені зміни, за якими необхідну кількість інтерпелянтів було зменшено до 15 осіб.

** Українські послі переважно обиралися від III курії сільських громад.

*** Скрутинія – вид рейтингового голосування за пропорційним принципом. Її процедура виглядала так: спочатку обирали комісію скругаторів, вони встановлювали виборче число (50%+1 від кількості виборців), оголошувався список кандидатів, голосування переважно відбувалося картками (бюлетенями), перемагала та особа, яка набрала найбільшу кількість голосів, але не менше, ніж виборче число, або при потребі – кілька осіб, які набрали таку кількість голосів, яка перевищувала або дорівнювала виборчому числу. Якщо у першому турі зразу не набиралася потрібна кількість обраних осіб, то скрутинію повторювали знову. У такий спосіб виборча комісія визначала переможця виборчих перегонів, а у представницьких органах влади формувалася склад усіх комісій, проводились вибори на всі виборні посади (наприклад, секретарів Галицького сойму, членів Крайового виділу, складу Галицької делегації до Державної ради та ін.).

**** У зв'язку з тим, що о. Тома Баревич, селяни Іван Боднар та Іван Манастирський підтримували політику Польського кола, національні інтереси русинів у Палаті послів Державної ради представляв лише народовець – о. Іван Гушалевиц, який входив до складу конституційної комісії. Перемисьльський єпископ др. Тома Полянський рідко з'являвся на засіданнях.

***** Гімназійний інспектор др. Амброзій Яновський, селяни І. Боднар, Василь Цалковський, Михайло Демків.

Упродовж 1861–1865 рр. намісництво у Львові та комісія намісництва у Кракові ще номінально залишалися адміністративно-територіально розмежованими; їм підпорядковувались окружні та повітові органи виконавчої влади. Вся провінція ділилась на 17 округів (дистриктів), які охоплювали 176 повітових управ^{*}. У цей час повітові управи територіально ще співпадали з межами судових повітів, які належали до відокремлених територій Львівського та Краківського Вищих крайових судів⁷. 23 вересня 1865 р. поділ на дистрикти був ліквідований, що започаткувало централізацію крайового управління та скорочення адміністративного апарату в Галичині.

Управлінська система Австрійської імперії характеризувалася відсутністю розподілу гілок влади на законодавчу, виконавчу та судову, що породжувало нестабільність політичної системи на центральному та крайовому рівнях. Систему з середини помітно дестабілізували перманентні міжнаціональні конфлікти, які водночас виступали рушієм реформи державного механізму через пошук політичного балансу між центром та провінціями. Дублювання повноважень та нечіткий розподіл функцій між законодавчим та виконавчими органами влади закладали суперечності в діяльність їх суб'єктів та породжували між ними компетенційні конфлікти. У цій ситуації центральним арбітром на локальному рівні виступав імперський уряд, якому безпосередньо підпорядковувалося галицьке намісництво з усією структурою повітового управління. Через відсутність чітко виписаних у законодавстві процедур та повноважень управління Галичиною фактично керувало державне міністерство в “ручному режимі”, що в підсумку до кінця 1860-х рр. провокувало опозиційне налаштування польської аристократії до австрійської державности.

Водночас уряд делегував до Галицького сойму свого уповноваженого – урядового комісара, який на постійній основі репрезентував тут політичну позицію офіційного Відня, обґрунтовував законодавчі ініціативи уряду, оцінював ухвали представницького органу на відповідність до загальнодержавного законодавства, доповідав міністрам про політичні настрої депутатського корпусу. Намагаючись впливати на діяльність Галицького сойму, урядовий комісар діяв злагоджено з намісником чи генерал-губернатором, що забезпечувало дієвість створеного на локальному рівні механізму „стримування та противаг”. До

^{*} На Західну Галичину припадало 4 дистрикти, які охоплювали 48 політичних повітів, а на Східну – 13, які охоплювали 128 повітів.

⁷ “Verordnung der Minister des Innern, der Justiz und der Finanzen vom 19. Jänner 1853, womit die Allerhöchsten Entschließungen über die Einrichtung und Amtswirksamkeit der Bezirksämter, Kreisbehörden und Statthaltereien, über die Einrichtung der Gerichtsstellen und das Schema der systemisirten Gehalte und Diäten-Classen, sowie über die Ausführung der Organisirung für die Kronländer Oesterreich ob und unter der Enns, Böhmen, Mähren, Schlesien, Galizien und Lodomerien mit Krakau, Bukowina, Salzburg, Tirol mit Vorarlberg, Steiermark, Kärnthen, Krain, Görz, Gradiska und Istrien mit Triest, Dalmatien, Kroatien und Slawonien, Siebenbürgen, die serbische Wojwodschafft mit dem Banate kundgemacht werden”, *R. G. Bl.*, (Jahrgang 1853. IV Stück. Nr. 10. (Allerhöchste Bestimmungen über die Einrichtung und Amtswirksamkeit der Statthaltereien)): S. 91–100.

набуття статусу крайового закону всі ухвали Сейму повинні були пройти експертну оцінку у відповідних міністерствах та здобути санкцію імператора. Завдяки функціонуванню описаного вище механізму офіційний Відень з політичних чи управлінських мотивів міг заблокувати будь-який ухвалений Галицьким сеймом законопроект, що перманентно дратувало польську політичну еліту.

Відтак, 27 листопада 1865 р. до регламенту Галицького сейму був включений додаток про використання його робочих мов. Крайовий маршалок вів засідання польською, на звернення українською мовою він мав відповідати українською*. Протоколи засідань повинні були друкуватися польською та українською мовами; для внесків, інтерпеляцій та під час їх обговорення використовувалися польська та українська мови; всі ухвали Сейму виголошувалися польською мовою; під час третього читання Сейм голосував за польськомовний та україномовний тексти ухвал, у разі висунення меншістю застереження польський текст корегувався. Якщо до початку третього читання був відсутній україномовний переклад ухвали, то це не можна було трактувати як перешкоду для голосування з приводу польськомовного тексту, проте наступного засідання маршалок був зобов'язаний виголосити україномовний текст⁸. При цьому польськомовні ухвали вважалися автентичними, оскільки лише їх подавали до найвищої санкції імператора, а німецькомовний текст був лише їх звичайним перекладом. Додаток до регламенту вперше закріпив правила вживання української мови у Галицькому сеймі, які не відповідали принципу рівноправності, а крім цього вони часто порушувалися. На практиці стенограми засідань Галицького сейму публікували у повному обсязі лише польською мовою, а виступи українських послів – українською з латинськими літерами без урахування правопису.

На початку 1860-х рр. національні еліти, як наприклад, угорці, поляки, чехи, італійці, румуни, щоб зберегти свою “історично-національну індивідуальність” у федеративній державі зі засиллям німецького управлінського елемента, прагнули розширити повноваження ландтагів, обмежити втручання імперського уряду у процес формування крайової політики, підпорядкувати намісництва ландтагам. У 1863–1864 рр. значно активізувалися протестні рухи т. зв. “історичних націй”, внаслідок чого були розпущені ландтаги у Богемії та Моравії, в Тіролі, Триєсті, Далмації, а також у Транслейтанії – Угорський, Хорвато-Славонський, Семигородський ландтаги із запровадженням тут стану облоги. У 1864 р. у Галичині була припинена діяльність Сейму та оголошено також стан облоги через підтримку поляками Січневого повстання 1863 р. у Конгресовій

* Упродовж трьох каденцій Галицького сейму (1861–1873) крайовим маршалком був граф Леон Людвік Сапега, який жодного разу не відповів на звернення українських послів їхньою мовою.

⁸ “Dodatek do praw. regulaminu z dnia 27. listopada 1865”, *Prowizoryczny regulamin dla Sejmu krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem: przyjęty prowizorycznie dnia 27. listopada 1865*. (Lwów: z drukarni W. Łozińskiego, 1877), S. 27.

Польщі. “Історичні нації” критикували політику імперського уряду за надмірну централізацію влади та вимагали, навпаки, її децентралізації у формі деволуції, тобто передачі повноважень з центру на крайовий рівень, щоб самостійно вирішувати питання внутрішнього самоуправління. Отже, Галицьку автономію 1861–1865 рр., за визначенням, можна охарактеризувати, як територіальну автономію політичного (державного, законодавчого) типу, яка охоплювала ще різномірні території – Галичину та Краків або ж Галичину, Краків та Західну Галичину*.

У 1866–1871 рр. відбувся наступний етап територіальної децентралізації, спричинений втратою Австрійської імперії своїх позицій у процесі об’єднання німецьких земель. Реформа системи державного управління була продиктована потребою виходу із затяжної політичної кризи, відновивши діяльність крайових представницьких органів влади, які майже два роки не функціонували через бойкот “історичних націй”. Патент від 20 вересня 1865 р. анонсував зміну засад Лютневої конституції 1861 р., оскільки здійснювана до цього централізація виявилась “непрактичною”, бо вона не враховувала існуючих національних потреб, “обґрунтованих історичними традиціями”⁹. План офіційного Відня полягав в остаточному “виокремленні” Транслейтанії, який мав реалізовуватись у поєднанні з подальшою автономізацією Галичини в межах Цислейтанії. Така трансформація у системі імперського управління здійснювалася на основі австро-угорської дуалістичної угоди та у формі певних “політичних концесій”, які надавались галицьким полякам.

Поразка Австрійської імперії у Німецькій війні та втрата Габсбургами Ломбардо-Венеційського королівства в 1866 р. значно активізували національні рухи. За напруженої суспільно-політичної ситуації у Відні в липні 1866 р. розпочали активно обговорювати вимоги галицьких поляків, щоб ліквідувати посаду військового генерал-губернатора та відновити намісництво на чолі з поляком. Зокрема, політика генерал-губернаторства у Львові асоціювалася у поляків з “австрійською тиранією”, яка була наслідком запровадженого у лютому 1864 р. –

* До 1866 р. у австрійському законодавстві термін “Галичина” (нім. – Galizien) вживався для означення території Королівства Галичини та Вододимирії (Східної Галичини), а Краків – для Великого Краківського герцогства (Західної Галичини). Або в окремих випадках деталізовано: Західна Галичина – для польських територій, приєднаних на помеж’ї XVIII–XIX ст., т. зв. Нової Галичини (дистрикти Вадовіце, Тарнув, Санч), а Краків – для Краківського князівства, приєднаного 1846 р., тобто частини історичної Малопольщі. Після територіально-адміністративних змін 1866 р. термін “Галичина” вже вживався для означення усієї австрійської провінції – Королівства Галичини та Вододимирії разом з Великим краківським князівством, князівствами Затор та Авшвітц. До розпаду імперії в політико-правовому обігу перебували терміни “Західна Галичина” для означення Великого краківського князівства, князівств Затор та Авшвітц, а також “Східна Галичина” – для історичної Галичини, – території колишнього Галицько-Волинського князівства чи воеводств Руського та Бельзького у складі Речі Посполитої.

⁹ “Kaiserisches Patent vom 20. September 1865, womit die Wirksamkeit des durch das Kaiserliche Patent vom 26. Februar 1861 kundgemachten Grundsatzes über die Reichsvertretung sistiert wird”, *R. G. Bl.*, (Jahrgang 1865. Stück XXV. Nr. 89): S. 303–304.

квітні 1865 р. стану облоги Галичини. Санаційні заходи державних та крайових органів влади проявлялися в обмеженні конституційних свобод громадян та масових арештах учасників акцій протесту.

Намагаючись відновити політичну співпрацю державного апарату з польською елітою, Франц Йосиф I 20 вересня 1866 р. вдруге призначив намісником Агенора Голуховського Старшого, що започаткувало процес колонізації крайового політичного управління. 10 червня 1866 р. найвищої санкції удостоївся крайовий закон про оприлюднення крайових законів, рішень Крайового сойму та розпоряджень Крайового виділу, за яким усі нормативно-правові акти в Галичині повинні були публікуватись лише “польською, як автентичною мовою, далі – руською, а за потребою – у німецькомовному перекладі”¹⁰. Такі кроки офіційного Відня спонукали галицьких поляків остаточно відмовитися від абстентної етнополітичної поведінки та перейти до реалізації прагматично-утилітарної політики авторства А. Голуховського*, яка передбачала безумовну союзницьку підтримку уряду до кінця існування імперії.

Оголошену децентралізацію мали здійснювати “згори” у формі подальшої автономізації провінцій. Водночас, сільські та міські громади, які з ранньомодерного часу на місцевому рівні вже існували як самоорганізовані одиниці з певними привілеями, в 1866 р. одержали певну автономію громадського самоврядування. Тому в Галичині, як в інших провінціях, реалізувався муніципальний дуалізм, коли австрійська державність сформувала органи влади на крайовому та повітовому рівнях “згори”, а органи місцевого самоврядування (громади) вбудовувались у цю систему “знизу”, як продукт суспільної самоорганізації населення. З метою збереження становости управління галицькі крайові закони про організацію громад** та статут громад, громадський виборчий порядок від 12 серпня 1866 р.***, а також про повітове представництво та повітовий виборчий порядок від 12 серпня 1866 р. забезпечили домінування польських землевласників у громадських та повітових радах, а також гарантували прийняття ними ухвал в інтересах польської шляхти¹¹. Такий підхід набував

¹⁰ “Gesetz vom 10. Juni 1866 über die Kundmachung der Landesgesetze, der Landtagsbeschlüsse und den Verordnungen des Landesausschusses”, *Landesgesetz und Verordnungsblatt für das Königreich Galizien und Lodomerien mit dem Großherzogthume Krakau (L. G. Bl.)*, (Jahrgang 1866. Stück VIII. Nr. 13): S. 52.

* Крах політики А. Голуховського наступив у зв'язку з ухвалою Соймом Галицької резолюції від 24 вересня 1868 р., у якій відобразилася польська політична ідея щодо реалізації галицького субдуалізму. Внаслідок цього А. Голуховський був змушений піти у відставку. У 1868–1871 рр. функції намісника виконував віцепрезидент намісництва Людвіг Поссінгер фон Хоборський. У 1871 р. А. Голуховський утретє був призначений на цю посаду; після нього її обіймали лише представники польської шляхти (за винятком польського історика та громадсько-політичного діяча Міхала Бобжинського (1908–1913)).

** Село, селище з ринком, місто.

*** До голосування допускалися виборці, які жили в громаді щонайменше один рік.

¹¹ “Gesetz vom 12. August 1866 über die Einrichtung der Gemeinde und über die Gemeindeordnung”, *L. G. Bl.*, (Jahrgang 1866. Stück XI. Nr. 19): S. 59–102.; “Gesetz vom 12. August 1866 über die Bezirksvertretung und über die Bezirkswahlordnung”, *L. G. Bl.*, (Jahrgang 1866. Stück XI. Nr. 21): S. 108–130.

особливого управлінського сенсу для поляків-землевласників у Східній Галичині, де сільські громади сформувало переважно українське автохтонне населення, а подекуди помістя та громада були долучені до складу однієї територіальної одиниці.

За законом про організацію включених до складу сільських громад поміщицьких територій від 12 серпня 1866 р. дідич одержав право виконувати функції старости громади або делегувати ці повноваження своїй довіреній особі. Також він відповідав за здійснення поліцейського нагляду в громаді, що ставило під повний контроль¹². 20 вересня 1866 р. вступила в силу низка змін до крайового виборчого порядку від 26 лютого 1861 р. щодо розширення виборчих та представницьких прав землевласників, співвласників поміщицьких землеволодінь, а також закон про проведення повторних виборів. У підсумку органи місцевого самоврядування у Галичині так і не здобули задекларованої з боку офіційного Відня функціональної автономії.

На основі рішення імператора про розмежування політичної та судової влади від 14 грудня 1866 р. повнота управлінських функцій у краї з 28 лютого 1867 р. передавалася галицькому намісництву у Львові, що було частково продиктовано потребою зменшити видатки на утримання апарату. Комісія намісництва у Кракові та 176 повітових управлінь підпали під реорганізацію, внаслідок чого утворено 74 повітових управлінь з новими територіальними межами. Ця адміністративно-територіальна реформа остаточно знищила управлінське розмежування між Західною та Східною Галичиною, хоча аж до розпаду імперії воно ще збереглося у системі крайового судоустрою. Компетенційні преференції надавалися старості Краківського повіту, якому присвоювалася ранга надвірного радника, та головам повітів у Львові, Тарнові, Перемишлі, Станіславові та Бродах, які підвищувалися до ранги радників намісництва¹³.

За півроку до здійснення згаданої вище реформи Кракову було надано особливий автономний статус. 1 квітня 1866 р. імператор санкціонував “Тимчасовий статут для громади королівського міста Краків”, у якому закріплювалися символи міста, право своїни* для міщан, польська мова справочинства; визначалися повноваження громадської ради, яка нараховувала 60 осіб, порядок її виборів за цензово-куріальним модусом. Головою громади був президент міста, який очолював громадську раду та її виконавчий орган –

¹² “Gesetz vom 12. August 1866 über die Einrichtung der Gutsgebiete bei der Gemeindeordnung”, *L. G. Bl.*, (Jahrgang 1866. Stück XI. Nr. 20): S. 103–107.

¹³ “Verordnung des Staatsministeriums vom 23. Jänner 1867 über die Reform der politischen Verwaltung in den Königreichen Galizien und Lodomerien mit dem Großherzogthume Krakau und den Herzogthümern Auschwitz und Zator”, *R. G. Bl.*, (Jahrgang 1867. IX Stück. Nr. 17): S. 35–36.

* Право своїни (нім. – Heimatsrecht) визначало правовий статус певної особи з огляду на її приналежність до певної громади за фактом народження або проживання, тобто правовий стосунок до її “малої” батьківщини. Правове становище особи до “великої” батьківщини – Австрійської імперії – регулювало право громадянства (нім. – Bürgerrecht).

магістрат, а також міську поліцію. Його посада була виборною, проте передбачала затвердження імператором. Президент міста та громадська рада підпорядковувалися безпосередньо Крайовому віділові та Соймові, проте контроль за їх діяльністю здійснювали уряд та намісництво. Місто одержало право формувати власний бюджет та самостійно ухвалювати додаток до прямих податків у розмірі до 10% або непрямих податків – до 25%. Окремо регулювалися відносини між міськими органами влади та християнською, ізраїлітською* спільнотами¹⁴. 14 березня 1867 р. були також внесені зміни до громадського виборчого порядку у Бродах, за якими не менше половини місць у міській раді мало належати християнам¹⁵, хоча 2/3 населення міста склали ізраїліти.

Досягнувши політичного консенсусу з угорцями, Франц Йосиф I 2 січня 1867 р. видав патент про початок конституційних перетворень у руслі австро-угорського дуалізму. Фактично за цим документом відбулось повне перезавантаження політичної системи: оголошувалися розпуск усіх ландтагів під приводом завершення 6-річного терміну їх каденції та призначались чергові соймові вибори, а також обґрунтовувалась потреба безумовного скликати Державну раду для обговорення та прийняття змін до Лютневої конституції 1861 р.¹⁶

У цій ситуації офіційний Відень був змушений далі йти на поступки полякам, щоб під час конституційних перетворень здобути їхню підтримку та забезпечити безумовну участь Галицької делегації у Державній раді. Перед черговими виборами у виборчий модус до Галицького сойму закладалися засади, які з одного боку упривілейовували шляхту та міщанство, а, з іншого, – істотно обмежували виборчі права селян. 16 січня 1867 р. найвищу санкцію здобули зміни §§ 11, 13 крайового виборчого порядку від 26 лютого 1861 р., згідно з якими у II курії міських громад пасивне виборче право визнавалось для міщан, що сплачували прямі податки. Активним виборчим правом продовжували володіти 2/3 списку найбільших платників прямих податків. Водночас виборче право додатково надавалось тим категоріям виборців, які допускалися до виборів у громадські ради міст згідно з виборчим порядком для громадських рад від 12 серпня 1866 р. Це положення істотно збільшило кількість виборців у міській курії та також забезпечило тут шляхті додатковий голос.

* В Австрійській імперії термін “ізраїліти” офіційно використовувався для означення єврейського населення.

¹⁴ “Provisorisches Gemeinde-Statut für königliche Stadt Krakau”, *L. G. Bl.*, (Jahrgang 1866. Stück III. Nr. 7): S. 10–42.

¹⁵ “Gesetz vom 14. März 1867, womit für die Stadt Brody die §§. 13 und 28 der Gemeinde-Wahlordnung vom 12. August 1866 abgeändert werden”, *L. G. Bl.*, (Jahrgang 1867. Stück II. Nr. 8): S. 12.

¹⁶ “Kaiserliches Patent vom 2. Jänner 1867, gültig für Böhmen, Dalmatien, Galizien und Lodomerien mit Krakau, Österreich unter und ob der Enns, Salzburg, Steiermark, Kärnten, Krain, Bukowina, Mähren, Schlesiens, Tirol, Voralberg, Istrien, Görz und Gradiska und Triest mit seinem Gebiete”, *R. G. Bl.*, (Jahrgang 1867. Stück I. Nr. 1): S. 1–3.

У III курії сільських громад до кола правиборців зараховувалися також особи, які володіли виборчим правом згідно з виборчим порядком для громадських рад від 12 серпня 1866 р., а також мешканці помість (двірських обшарів) – т. зв. офіціали. Якщо згадані особи належали до 2/3 найбільших платників податків, то їх зараховували до категорії виборців¹⁷. Зниження майнового цензу у II курії було покликане збільшити співвідношення 1 мандату до кількості голосуючих міщан, щоб хоч якось зрівноважити розподіл виборців між куріями. Незважаючи на незначне розширення кола правиборців у III курії, сільські громади залишалися найневідповідніше представленими за згаданим вище критерієм, що порушувало принцип рівності їх представництва та позначалося на репрезентативності голосування.

Для проведення нових виборів 30 грудня 1866 р. представники польської більшості вирішили створити Центральний передвиборчий комітет до Крайового сойму у Львові (ЦПК) (1867–1906)*, який мав два відділи – для Західної Галичини з центром у Кракові та для Східної – у Львові. Згодом ЦПК розбудував свою інфраструктуру у повітах, створив розгалужену мережу агітаторів та перетворився на потужний апарат з реалізації виборчих технологій при підтримці намісництва та повітових голів, які, передусім, спиралися на використання адміністративного ресурсу та корупційні схеми. Соймові вибори 1867 р. уперше пройшли під знаком масштабних виборчих зловживань, які були спрямовані проти українських кандидатів у Східній Галичині. Внаслідок цього українці здобули лише 37 (25%) мандатів**. Результати виборів повинні були засвідчити загальноавстрійській громадськості те, що Східна Галичина відтепер по своїй суті є польсько-українською територією.

Започатковуючи надання галицьким полякам т. зв. „освітніх концесій”, Франц Йосиф I 25 лютого 1867 р. погодився на часткову полонізацію правничого факультету Львівського університету¹⁸. Після його коронації 8 червня 1867 р. короною Св. Стефана в Будапешті найвищу санкцію 22 червня 1867 р. здобув скандальний крайовий закон про мову викладів у народних та середніх школах Галичини. Замість німецької мови у середніх школах повсюдно запроваджувалась польська. Українська мова викладання зберігалася лише у

¹⁷ “Gesetz vom 16. Jänner 1867, womit die §§. 11 und 13 der Landtagswahlordnung abgeändert werden”, *L. G. Bl.*, (Jahrgang 1867. Stück II. Nr. 4): S. 7–8.

* Замість ЦПК 28 грудня 1906 р. за рішенням Польського кола був створений польський координаційний комітет Рада Народова, який на парламентських 1907 р., 1911 р. та соймових виборах 1908 р., 1913 р. представляв польські партії – краківських консерваторів (станьчиків), східногалицьких консерваторів (подоляків), Національно-демократичну партію (вшехполяків) та Католицький Центр. Він утримував пресо-інформаційне бюро в Парижі, відділи в Лондоні та Римі.

** Для порівняння: у 1861 р. галицькі українці здобули 49 (32,6%) соймових мандатів, 1867 р. – 37 (25%), 1870 р. – 34 (22,5%).

¹⁸ Галицьке намісництво, м. Львів, ЦДІАЛ України, ф. 146, оп. 4, спр. 2037, арк. 27–28.

“2,5” школах – у 4-х нижчих класах вищої Академічної гімназії у Львові*, у Другій українській гімназії у Львові та нижчій Реальній гімназії у Бродах¹⁹. Від 22 червня 1867 р. польська мова запроваджувалась також у всі єврейські середні школи²⁰. Оскільки рішення про відкриття нових державних шкіл або їх утравкізації ухвалював Галицький сойм, де панувало засилля польської більшості, то українці були змушені самостійно приватно організувати просвітницьку діяльність серед населення за посередництвом відповідних товариств.

Довершуючи надані полякам “освітні концесії”, Франц Йосиф I 25 червня 1867 р. санкціонував закон про Крайову шкільну раду, яка з початком своєї діяльності 24 січня 1868 р. перетворилася на потужний інструмент колонізаційної політики у Галичині²¹. Крайова шкільна рада була виведена зі структури галицького намісництва та наділена безпрецедентно надширокими повноваженнями у порівнянні з подібними інституціями інших провінцій Цислейтанії. Водночас вона була колегіальним органом та формувалася з керівництва намісництва, представників Крайового віділу, вищого духовенства римо-католицького, греко-католицького та вірменсько-католицького обрядів, педагогічного середовища, делегатів від магістратів Кракова та Львова, іменованих імператором осіб. Монополізуючи управління народним та середнім шкільництвом у Галичині, вона безпосередньо підпорядковувалася міністерству віросповідань та освіти.

Відтак 5 листопада 1868 р. Крайова шкільна рада запровадила польську мову у своє внутрішнє справочинство, а також у справочинство всіх підпорядкованих їй структур – служб, органів, закладів²². З метою розбудови її управлінської інфраструктури 2 травня 1873 р. створювались шкільні повітові та територіяльні ради, відповідно – шкільні повіти та шкільні громади, а також територіяльні шкільні фонди для утримання публічних шкіл. До цих фондів надходило 12% податків, сплачених громадами, та 4% – поміщицькими землеволодіннями. Шкільні

* Водночас у 4-х вищих класах вищої Академічної гімназії у Львові запроваджувалась польська мова викладання.

¹⁹ “Gesetz vom 22. Juni 1867, betreffend die Unterrichtssprache in den Volks- und Mittelschulen im Königreiche Galizien und Lodomerien mit dem Großherzogthume Krakau”, *L. G. Bl.*, (Jahrgang 1867. Stück V. Nr. 13): S. 21–23.

²⁰ “Verordnung des galizischen Landesschulrates vom 22. Juni 1867 Zl. 1224, womit das Gesetz über die Unterrichtssprache in den israelitischen Schulen durchgeführt wird”, *L. G. Bl.*, (Jahrgang 1867. Stück V. Nr. 12): S. 17–18.

²¹ “Kundmachung der k. k. Statthalterei vom 6. Juli 1867 Z. 5306 Pr., betreffend die Einsetzung eines Landesschulrates für das Königreich Galizien und Lodomerien mit dem Großherzogthume Krakau; Organisations-Regulativ, betreffend die Einsetzung eines Landesschulrates im Königreiche Galizien und Lodomerien mit dem Großherzogthume Krakau”, *L. G. Bl.*, (Jahrgang 1867. Stück IV. Nr. 12): S. 18–19.

²² “Kundmachung des galizischen Schulrates vom 5. November 1868 Z. 8883 L. S. R., Betreff des Gebrauchs der polnischen Sprache in Angelegenheiten des Schulwesens”, *L. G. Bl.*, (Jahrgang 1868. Stück XI. Nr. 24): S. 39.

громади одержали право засновувати народні школи за наявності не менше, ніж 40 потенційних учнів²³.

На знак подяки за початок автономізації краю, 10 грудня 1866 р. після довгих суперечок з краківськими федералістами польська більшість Галицького сойму нарешті ухвалила адрес до Франца Йосифа I. Його зміст виражав незмінну підтримку поляками урядової політики та закінчувався відомим виразом відданості: "...з глибини сердець наших, же при Вашім Величестві стоїм та стояти хочем"²⁴.

На вимогу поступової громадськості зміни до Лютневої конституції 1861 р. обговорювались у Державній раді та закріплювались у 6-ти конституційних законах від 21 грудня 1867 р.^{*}, що вперше яскраво засвідчило публічність політичного процесу. Конституційні зміни створили необхідність надалі вдосконалювати державний механізм, у тому числі й на локальному рівні. Відповідно до конституційних законів про судову владу, про запровадження державного суду від 21 грудня 1867 р. створювалась незалежна судова гілка влади, яка охоплювала судочинство та судоустрій. Конституційний закон про здійснення урядової та виконавчої влади від 21 грудня 1867 р. передбачав створити струнку виконавчу вертикаль та запроваджував особисту політичну відповідальність імператора, чиновників та службовців перед суспільством.

Зміни до конституційного закону про державне представництво від 26 лютого 1861 р. остаточно розділили повноваження крайових ландтагів та Державної ради, визнавши за останньою такі справи: ратифікацію міждержавних політичних та торгових договорів, регулювання військової повинності, ухвалення державного бюджету, а також податків, зборів та реструктуризації державного боргу, реалізацію політики у грошовій, монетарній сферах та в обігу цінних паперів, в охороні здоров'я та тваринництві, визнанні для осіб прав громадянства та своїни, запровадженні паспортизації населення та окремої поліції у справах чужоземців, регулюванні міжконфесійних стосунків, права на створення товариств, проведення зборів, свободи преси та захисту власності духовних осіб, освітніх справ стосовно народних, середніх шкіл та вищих навчальних закладів, законодавства у сфері адміністративної та кримінальної юстиції,

²³ "Gesetz vom 2. Mai 1873 über die Errichtung und Erhaltung der öffentlichen Volksschulen und über die Verpflichtung zum Schulbesuche", *L. G. Bl.*, (Jahrgang 1973. Stück XXVIII. Nr. 250): S. 181–192.

²⁴ *Stenograficzne sprawozdania z sesji Sejmu krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkim Księstwem Krakowskim w roku 1866*, (Peryod I, sesja IV. 13. Posiedzenie z dnia 10. grudnia 1866 r.), S. 171.; польськомовний текст див.: Stanisław Grodziski, *Sejm krajowy galicyjski 1861–1914*. (Warszawa: Wyd-wo Sejmowe, 1993. Ō. 2), S. 254–257.

* Примітка. Йдеться про конституційні закони: про державне представництво, про спільні справи всіх провінцій Австро-Угорщини та спосіб їх трактування, про загальні права громадян держави, про судову владу, про запровадження державного суду, про здійснення урядової та виконавчої влади.

цивільних прав, організації органів судової та політичної влади, виконанні конституційних законів, законодавства щодо взаємовідносин між окремими провінціями, спільного законодавства з краями Угорської корони. Отже, повноваження крайових ландтагів значно урізувалися, при цьому компетенційні преференції надавалися Державній раді, як представницькому органу всіх провінцій Цислейтанії²⁵.

Конституційний закон про загальні права громадян держави від 21 грудня 1867 р. гарантував рівність усіх перед законом, особисту свободу, захист приватної власності та недоторканності житла, право громадян звертатися з петиціями, тасмницю листування, свободу віросповідань та совісти, право на освіту та професію, свободу науки та її вчення. Ст. 19 забезпечувала національні права: “Усі народи держави є рівноправними, і кожен народ має невід’ємне право на збереження, розвиток своєї національності та мови. Держава визнає рівноправність усіх крайових мов у шкільництві, управлінні та громадському житті. У провінціях, де живуть багато народів, державні освітні заклади організовуються так, щоб забезпечити кожному з цих народів необхідні засоби для навчання рідною мовою без застосування примусу для вивчення другої крайової мови для кожного з цих народів”²⁶. Зміст цієї статті суперечив крайовому закону про мову викладання у народних та середніх школах Галичини від 22 червня 1867 р., що у подальшому створило підстави для його перманентного оскарження українцями. Крім цього, організація народного та середнього шкільництва згідно із згаданим вище конституційним законом про державне представництво належала до компетенції Державної ради, а не Галицького союму. Проте в Галичині це не внесло змін до чинної практики.

На локальному рівні кабінет Карла фон Авершперга ініціював нове реформування органів політичної влади, що відбувалося внаслідок конституційних змін. Австрійський уряд підготував закон про організацію органів державного управління у провінціях Цислейтанії від 19 травня 1868 р. та розпорядження міністра внутрішніх справ від 10 липня 1868 р., які разом 15 жовтня 1868 р. одержали санкцію імператора. Закон чітко визначав компетенційні повноваження крайового шефа, як очільника політичної влади в краї. Він оголошувався намісником імператора, представником австрійського уряду перед крайовим соймом та органами місцевого самоврядування. На крайовому рівні до його компетенції входили усі справи, які перебували у віданні міністерств внутрішніх справ, віросповідань та освіти, крайової оборони та громадської безпеки, рільництва. Водночас його дотичність до справ міністерств фінансів та торгівлі регулювали окремі приписи.

²⁵ “Gesetz vom 21 Dezember 1867, wodurch der § 13 des Grundgesetzes über die Reichsvertretung vom 26. Februar 1861 abgeändert wird”, *R. G. Bl.*, (Jahrgang 1867. Stück LXI. Nr. 141): S. 389–394.

²⁶ “Staatsgrundgesetz über die allgemeinen Rechte der Staatsbürger für die im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder”, *R. G. Bl.*, (Jahrgang 1867. Stück LXI. Nr. 142): S. 394–396.

Намісникові підпорядковувалися усі політичні органи влади в краї – повітові староства*, усі громади (навіть ті, що перебували на окремих статутах). Він відповідав за функціонування усєї системи політичної влади в краї. Усі чиновники реалізовували владу в краї від імени намісника, а намісник – від імени імператора. Намісників, крайових президентів, радників намісництва та урядових радників призначав імператор. Іменування повітових старост відбувалося у міністерстві внутрішніх справ за поданням намісника. Рішення з приводу решти посад у намісництві та староствах крайовий шеф приймав особисто.

Водночас чіткіше виписувалась компетенція органів виконавчої вертикалі в краї. Намісництво та повітові староства на ввіреній їм території забезпечували діяльність санітарних установ, будівельних та контрольних служб на основі окремих приписів; організовували функціонування освітніх закладів, відповідали за нагляд за лісовим господарством, представляли державні інтереси у переговорах щодо індемнізації та викупу права користування сервітутами**²⁷.

За розпорядженням міністра внутрішніх справ від 10 червня 1868 р. політичними органами першої інстанції в краї визначалися повітові староства на чолі з повітовим старостою, який одержав владу найвищого характеру на ввіреній йому території²⁸. Розпорядженням цього ж міністра від 30 серпня 1868 р. конкретизувались повноваження повітового староства: якщо у староство поступала скарга, то в межах своєї компетенції воно повинно було її самостійно адмініструвати. У даному випадку прийняте рішення вважалося остаточним і не могло переглядатись вищою інстанцією, тобто намісництвом. Якщо скарга виходила за межі компетенції староства, то у восьмиденний термін відповідне звернення передавали полагоджувати до намісництва для полагодження²⁹. Оскаржувати рішення повітового староства громадяни могли лише в судовому порядку, що мало на меті створити неможливість “кругової поруки” у крайовій виконавчій вертикалі. Усі ці нововведення закріпили компетенційні преференції намісництва та повітових староств, забезпечивши їм управлінське превалювання

* Примітка. Назва органу політичної влади у повіті “повітове управління” (Bezirksamt) була замінена на “повітове староство” (Bezirkshauptmannschaft), яке вже очолював не повітовий голова (Bezirksvorsteher), як це було раніше, а – староста повіту (Bezirkshauptmann).

** Викуп селянами права користування сервітутами в Галичині відбувалася відокремлено від індемнізації. У 1848–1890 рр. існували викупні квоти за користування селянами лісом та пасовищами.

²⁷ “Gesetz vom 19. Mai 1868 über die Einrichtung der politischen Verwaltungsbehörden in Böhmen, Dalmatien, Galizien und Lodomerien mit Auschwitz, Zator und Krakau, Oesterreich unter und ob der Enns, Salzburg, Steiermark, Kärnthen, Krain, Bukowina, Mähren, Ober- und Nieder-Schlesien, Tirol und Vorarlberg, Istrien, Görz und Gradiska und der Stadt Triest mit ihrem Gebiete”, *R. G. Bl.*, (Jahrgang 1868. Stück XVII. Nr. 44): S. 76–79.

²⁸ “Verordnung des Ministers des Innern vom 10. Juli 1868, die Durchführung des Gesetzes vom 19. Mai 1868 (Reichs-Gesetz-Blatt Nr. 44) über die Einrichtung der politischen Verwaltungsbehörden in Galizien, Salzburg und Krain betreffend”, *R. G. Bl.*, (Jahrgang 1868. Stück XXI. Nr. 102): S. 306.

²⁹ “Verordnung des Ministers des Innern vom 30. August 1868, betreffend die Behandlung der Recurse in Angelegenheiten der politischen Verwaltung”, *R. G. Bl.*, (Jahrgang 1868. Stück LI. Nr. 124): S. 376.

над представницькими органами влади. Водночас до кінця існування імперії в основі організації органів політичної влади зберігалася закладена раніше дуалістичність управління, яка виявлялася у системному дублюванні повноважень між суб'єктами законодавчої та виконавчої гілок влади на всіх рівнях.

Таблиця 1

**Система органів політичної влади в Галичині та їх підпорядкування
 (1867–1914)**

Органи політичної влади			
<i>Представницькі органи влади</i>		<i>Виконавча вертикаль влади</i>	
Цислейтанія	Державна рада (Палата панів та Палата послів)	австрійський уряд міністерство внутрішніх справ (за потреби інші міністерства – рільництва, торгівлі, крайової оборони, фінансів, юстиції, віросповідань та освіти)	
		Галицька крайова автономія	Галицький сойм → його керівний та виконавчий орган: Крайовий виділ
органи місцевого самоврядування (автономні)	повітові ради; міські ради м. Кракова та м. Львова	→ їх виконавчі органи: повітові комітети; магістрати м. Кракова та м. Львова	повітові староства (повітовий староста, секції (реферати) та відділи)
	громадські ради	→ їх виконавчі органи: громадські управи	староста громади (у селах – вїт та поміщик)

Восени 1868 р. процес автономізації Галичини був тимчасово призупинений через непослідовність політики галицьких поляків* у Відні та загрозу масових протестних акцій у краї. В Галичині впроваджувались нові управлінські зміни,

* Призупинення автономізації Галичини було пов'язане з переходом галицьких поляків в опозицію до держави. Під час розгляду в Державній раді Грудневих конституційних законів у 1867 р. Галицька делегація (окрім о. Івана Гушалеви́ча, який проголосував “за”) самоусунулася від голосування, що викликало упередженість до її членів та осуд загальноавстрійської громадськості. Проурядове угруповання конституціоналістів у Державній раді сприйняло такий непатріотичний вчинок галицьких поляків, як політичну зраду та саботаж. Крім цього, 24 вересня 1868 р. Сойм ухвалив Галицьку резолюцію з вимогою реалізувати у Галичині субдуалізм за зразком хорвато-славонської автономії у Транслейтанії. На підставі цього Франц Йосиф I негайно скасував свій візит до Галичини, відправив уряд К. фон Авершперга та намісника А. Голуховського у відставку.

які знову дещо децентралізували політичну владу та розпорозували компетенцію намісництва. Відповідно до розпорядження міністра внутрішніх справ від 19 жовтня 1868 р. з метою оптимізації управління наглядова функція галицького намісництва делегувалась 7-ми "головним" староствам, які контролювали решту підлеглих їм повітових староств, яких, як і раніше, разом нараховувалося 74.

Таблиця 2

Управлінський статус повітових староств у Галичині*
 (1868)

	"Головні" повітові староства з окружним статусом	Підлеглі їм повітові староства
Західна Галичина (Краківський судовий округ)	Краків	Хжанув, Бяла, Сейбуш, Вадовіце, Мишленіце, Бохня, Ліманова, Новий Тарг, Новий Сандец
	Тарнув	Бжеско, Грибув, Горлиці, Ясло, Пільзно, Ропчице, Кольбушова, Ніско, Тарнобжег, Мелец, Домброва
	Перемишль	Кросно, Березів, Ряшів, Ланьцут, Чесанів
Східна Галичина (Львівський судовий округ)	Золочів	Сянік, Бірча, Ярослав, Мостиська, Яворів Сокаль, Кам'янка Струмилова, Броди, Бережани, Перемишляни, Рогатин, Бібрка
	Самбір	Рудки, Старе Місто, Ліско, Турка, Дрогобич, Стрий, Жидачів, Долина
	Станіславів	Калуш, Богородчани, Надвірна, Коломия, Косів, Снятин, Городенка, Бучач, Тисмениця
	Тернопіль	Підгайці, Збараж, Скалат, Тереховля, Чортків, Гусятин, Борщів, Заліщики
	під особистим наглядом намісника	Львів, Жовква, Рава, Городок

"Головні" повітові староства виконували контрольну та наглядову функції стосовно ведення підлеглими їм староствами справочинства, організації діяльності та підбору персоналу; розглядали дисциплінарні справи щодо службовців, регулювали управлінські видатки органу та встановлення розміру платні для чиновників, здійснювали підготовку фінансового звіту для намісника та подання кошторису; перевіряли діяльність кожного чиновника (не менше, ніж

* Примітка. На основі вивчення територіальної приналежності судових повітів Краківського та Львівського судових округів можна встановити територіальне відношення утворених у 1866 р. повітових староств (політичних повітів) до Західної чи Східної Галичини, що відображено у Таб. 2.

раз на рік), про що укладався для намісника відповідний звіт; реферували міркування з приводу способів дотримання громадської безпеки, повідомляли намісництву про всі випадки порушення громадського спокою та запобігали їм усіма доступними засобами; визначали чисельність військового контингенту у повітах. При цьому зберігалися особливі владні повноваження для Краківського староства, які у 1868 р. відображалися також в інших законах³⁰.

Процес подальшої автономізації Галичини передбачав законодавчо закріпити політичне домінування поляків у краї. Так, 4 червня 1869 р. найвищу санкцію здобуло спільне розпорядження міністрів внутрішніх справ, віросповідань та освіти, юстиції, фінансів, торгівлі, рільництва, крайової оборони та громадської безпеки стосовно мови справочинства крайових органів влади, служб та судів Галичини. У своїй внутрішній діяльності усі вони, окрім військових органів, повинні були користуватися польською мовою. Для комунікації з державними органами поза краєм, з центральними та військовими органами зберігалася німецька. Мовою комунікації органів прокуратури з крайовими органами та судами було також визначено польську. Від 1 жовтня 1869 р. це розпорядження вступило в дію для підпорядкованих міністерствам внутрішніх справ, крайової оборони та громадської безпеки органів та служб, для Крайової шкільної ради, судів, прокуратури, а впродовж 3-х років – поступово для усіх крайових органів та установ, підпорядкованих міністерствам фінансів, торгівлі, рільництва та податкової служби. При цьому мешканцям або громадам, як і раніше, гарантувалося право вільно комунікувати з усіма крайовими органами трьома крайовими мовами – польською, українською та німецькою³¹. На практиці згадане розпорядження означало завершення процесу полонізації усіх крайових органів влади в Галичині; воно передбачало остаточно усунути з посад старе німецьке чиновництво та передати владу новій польській бюрократії.

З метою закріпити автономний статус крайової столиці 14 жовтня 1870 р. імператор санкціонував “Статут королівського головного міста Львова” та “Виборчий порядок для громади королівського головного міста Львова”³², які ідентично відтворювали надані в 1866 р. м. Кракову автономні привілеї. Проте винятково у Львові городянам гарантувалося право міського громадянства. Чисельність міської ради становила 100 осіб; вона одержала право самостійно

³⁰ “Verordnung des Ministers des Innern vom 19. Oktober 1868, die Besorgung von Statthaltereigeschäften im Namen des Statthalters durch mehrere Bezirkshauptmänner in Galizien betreffend”, *R. G. Bl.*, (Jahrgang 1868. Stück LX. Nr. 144): S. 423–424.

³¹ “Verordnung der Minister des Innern, für Cultus und Unterricht, der Justiz, der Finanzen, des Handels und Ackerbau, dann für Landesverteidigung und öffentliche Sicherheit vom 5. Juni 1869 Z. 2354, betreffend die Amtsprache der k. k. Behörden, Ämter und Gerichte im Königreiche Galizien und Lodomerien mit dem Großherzogthume Krakau, im inneren Dienste, im Verkehre mit anderen Behörden”, *L. G. Bl.*, (Jahrgang 1869. Stück IX. Nr. 24): S. 69–71.

³² “Statut für königliche Hauptstadt Lemberg; Wahlordnung für die Gemeinde der königlichen Hauptstadt Lemberg”, *L. G. Bl.*, (Jahrgang 1870. Stück XXII. Nr. 79): S. 113–159.

запроваджувати власний додаток до прямих податків у розмірі 20% та до непрямих податків – 40%. Для української спільноти Львова додатково закріплювалось право комунікувати з міськими органами рідною мовою.

Навесні 1870 р. у зв'язку з потребою подолати глибоку політичну кризу, яка одночасно спричинила розпуск Державної ради, ландтагів та відставку уряду німецьких централістів на чолі з Леопольдом Гаснером фон Арта, Франц Йосиф I погодився включити до складу Ради корони міністра для Галичини. 11 квітня 1870 р. у коаліційному кабінеті німецьких лібералів та федералістів на чолі з Альфредом Потоцьким-Пилавою* запроваджувалась ця посада, хоча упродовж року вона ще залишалась вакантною. В уряді Карла Зігмунда фон Гогенварта пост “міністра без портфеля” чи “міністра без ресорту”** 11 квітня 1871 р. зайняв колишній президент Польського кола у Державній раді Казимир Грохольський. Посада міністра для Галичини проіснувала аж до розпаду імперії та її заступав вийнятоково представник польської шляхти.

Водночас на тлі зовнішньополітичних невдач у 1870–1871 рр.*** реформи державного управління в Австро-Угорщині знову повернулися в русло автономізації Галичини, що на крайовому рівні відновило централізацію управління та посилило управлінські функції галицького намісника. За розпорядженням міністерства внутрішніх справ від 9 вересня 1871 р. був ліквідований окружний статус 7 “головних” староств. Усі повітові староства в краї передавались у безпосереднє підпорядкування намісника. Проте особливі повноваження надалі збереглися лише для Краківського староства³³.

Упродовж 1866–1873 рр. Галицька автономія трансформувалася у національно-територіальну автономію політичного типу, яка створювалася для титульної національності краю – поляків. У цей період українцям не вдалося переконати офіційний Відень в існуванні їхньої окремої “історично-національної індивідуальності” у Східній Галичині, оскільки в етнокультурному пласті панувала багатovarіантність національних ідентичностей: т. зв. “русини польської нації” (gente Rutheni, natione Poloni), галицько-руська ідентичність (австрорусинство), русофільство та українофільство. Водночас галицькі поляки

* З метою виходу з кризи імператор уперше призначив австрійським міністром-президентом представника польської шляхти, що символізувало відновлення політичного консенсусу між державою та польською елітою.

** Міністр для Галичини не мав свого міністерства. В уряді він повинен був представляти інтереси всього краю, проте, зазвичай, він ототожнював з інтересами польської шляхти.

*** Внаслідок перемоги Пруссії у франко-пруській війні (1870–1871) та створення Німецької імперії під її егідою, Австро-Угорщина втратила свій політичний вплив у німецьких землях, переважно в тих, де панівною релігією був католицизм. Водночас на європейській арені значно похитнулися зовнішньополітичні позиції імперії Габсбургів, як союзника Франції. Усі ці обставини сприяли розвитку балканського напрямку її зовнішньої політики.

³³ “Verordnung des Ministers des Innern vom 9. September 1871, womit die, einigen Bezirkshauptmännern in Galizien übertragene Besorgung von Statthaltereigeschäften im Namen des Statthalters wieder eingestellt wird”, R. G. Bl., (Jahrgang 1871. Stück XL. Nr. 109): S. 292.

вміло спекулювали на цьому ґрунті, показуючи українців як спільноту, що не має власної випрацьованої літературної мови та понятійно-термінологічного апарату, а в результаті – окремої національності. Етнічна окремішність української спільноти, на думку польського політикуму, була штучно вигаданою та базувалася лише на східному обряді, який поряд з юліянським календарем, “язичієм” та кирилицею, створював небезпечну передумову для її етнокультурної спорідненості з Московщиною. “Недорозвинутість” української мови стала приводом до її обмеженого вжитку у навчальному процесі середніх шкіл та Львівського університету.

Запровадження прямих виборів до Державної ради в 1873 р. стало можливим завдяки відмові поляків від ідеї галицького субдуалізму, яка була компенсована офіційним Віднем на основі деволуції, тобто можливістю змістовного наповнення та інституційного розвитку польської національно-територіальної автономії в Галичині. За новим виборчим порядком до Державної ради від 2 квітня 1873 р. також реалізовувався вже згаданий цензово-куріальний модус голосування, проте знижувався віковий ценз від 31 до 24 років, запроваджувалось “письмове” голосування бюлетенями*. При цьому мандатна квота для Галичини помітно збільшилася: у 1861 р. Галицький сойм вислав до Палати послів Державної ради 38 (11,1%) делегатів з 343; у 1868 р. – 38 (18,7%) з 203 ; у 1873 р. прямими виборами було обрано 63 (17,8%) з 353 послів. На I курію великої земельної власності припадало 20 мандатів, на II курію міст – 13, на III курію торгово-промислових палат (від Кракова, Львова, Бродів) – 3, на IV курію сільських громад – 27. Водночас зберігалися ті ж принципи організації виборів, що і до Галицького сойму, проте на парламентських виборах намісник одержав право сам призначати усіх виборчих комісарів, які на місцях формували виборчі комісії, наглядали за дотриманням виборчого законодавства та слідували за громадським порядком³⁴.

Як компенсацію Галицькому соймові за втрату права делегувати своїх представників до складу Державної ради 10 травня 1873 р. були внесені зміни до крайового статуту, які закріпили правові передумови діяльності соймових комітетів. Вони створювалися, щоб використовувати певні завдання чи готувати необхідні законопроекти. Діяльність комітетів припинялася внаслідок виконання ними поставленого завдання або закінчення 6-річної каденції крайового представницького органу³⁵.

* Уперше голосування бюлетенями у краї запроваджено на виборах до громадських рад м. Кракова та м. Львова.

³⁴ “Gesetz vom 2. April 1873, betreffend die Wahl der Mitglieder des Abgeordnetenhauses des Reichsrathes”, *R. G. Bl.*, (Jahrgang 1873. Stück XV. Nr. 41): S. 165–192.

³⁵ “Gesetz vom 10. Mai 1873, für das Königreich Galizien und Lodomerien mit dem Großherzogthume Krakau, womit der Absatz lit. b des § 35 des Landesstatutes abgeändert wird”, *L. G. Bl.*, (Jahrgang 1873. Stück XXVII. Nr. 248): S. 178–179.

Водночас у краї поглиблювався процес полонізації шкільництва, відбувалась реорганізація чинних українських середніх шкіл та зменшення їх кількості. Згідно із внесеними змінами до закону про мову викладання у народних та середніх школах Галичини від 22 червня 1867 р. з 31 травня 1874 р. у старших класах вищої Академічної гімназії у Львові запроваджувалась українська мова викладів через щорічну українізацію кожного наступного класу³⁶. Проте зміни до цього ж закону від 8 вересня 1880 р. закріпили засаду про те, що у Другій гімназії у Львові та в нижчій Реальній гімназії у Бродях замість української запроваджувалась німецька мова викладання³⁷.

Паралельно відбувалася полонізація адміністративного апарату та справочинства Львівського університету. Згідно з рішенням імператора від 27 квітня 1879 р. у справочинство Львівського університету запроваджувалась польська мова з тими ж функціями, які відповідно до урядового розпорядження від 5 червня 1869 р. вона виконувала в інших управлінських органах та службах Галичини. Усі іспити на світських факультетах* повинні були складати польською мовою, за винятком екзамену з німецького права, який обов'язково складався німецькою. При цьому студенти мали право вільно обирати німецьку чи українську мову, якщо екзаменатор володів цією ж мовою³⁸.

Упродовж 1866–1873 рр. завершився процес формування системи політичних органів влади в Галичині, в ході якого полякам вдалось закріпити домінантне становище в краї через полонізацію усіх органів управління та створення польської бюрократії. Це призвело до того, що в межах новоствореної локальної політичної системи українці перетворилися на дискриміновану національну спільноту, яка, внаслідок відсутності відповідних політико-правових механізмів та реалізації безпрецедентних виборчих технологій, не могла ефективно відстоювати своє право на адекватне національне представництво у Галицькому соймі, повітових та громадських радах, а також реалізовувати свої культурні права у сфері вибору чи збереження мови громадського управління та організації національного шкільництва. На відміну від політичних та культурних прав, забезпечення соціально-економічних прав держава не гарантувала, бо у політико-правовій системі взагалі був відсутній відповідний інститут.

³⁶ “Gesetz vom 31. Mai 1874, womit der 2. Absatz des Artikels V. des Gesetzes vom 22. Juni 1867 (Nr. 13, L. G. Bl.), betreffend die Unterrichtssprache an Volks- und Mittelschulen, in dem Königreiche Galizien und Lodomerien mit dem Großherzogstume Krakau, abgeändert wird”, *L. G. Bl.*, (Jahrgang 1874. Stück XXIX. Nr. 45): S. 171–172.

³⁷ “Gesetz vom 8. September 1880, womit der Absatz d des Artikels V. des Gesetzes vom 22. Juni 1867 (Nr. 13, L. G. Bl.), betreffend die Unterrichtssprache an Volks- und Mittelschulen, in dem Königreiche Galizien und Lodomerien mit dem Großherzogstume Krakau, abgeändert wird”, *L. G. Bl.*, (Jahrgang 1880. Stück XIV. Nr. 34.): S. 156.

* Йдеться про філософський, юридичний та медичний (хірургічний відділ) факультети Львівського університету.

³⁸ “Kundmachung des k. k. Statthaltereii-Präsidiiums vom 14. Mai 1879 Z. 3884, betreffend Einführung der polnischen Sprache als Amtssprache in den akademischen Behörden der Lemberger Universität”, *L. G. Bl.*, (Jahrgang 1879. Stück XII. Nr. 74): S. 155.

Система органів політичного управління в Галичині в межах їх конституційно і законодавчо визначеного статусу забезпечувала розробку та здійснення державної політики в краї з врахуванням інтересів панівної польської національності. Крайові та місцеві політичні органи влади зазнали істотного полонізаційного впливу, який виявлявся в запровадженні польської мови у діяльність усіх суб'єктів влади, а також крайових інституцій, у тому числі вищих та середніх навчальних закладів. Проте автономні суб'єкти місцевого самоврядування зберігали права щодо вибору ними мови справочинства та забезпечення комунікації нею з крайовими політичними органами влади. Зі свого боку, крайові органи в комунікації з громадами та окремими громадянами практикували використання польської мови. Попри свою обмеженість, автономія органів місцевого самоврядування закладала у національних спільнотах на локальному рівні підвалини для розвитку певних елементів громадянського суспільства.

Дуалістичність повноважень суб'єктів виконавчої та законодавчої влади перетворилася на перешкоду для ефективної організації крайового управління і дієвого функціонування системи політичних органів через нечітку виписаність норм законодавства та перманентні компетенційні конфлікти між ними. Користуючись цим дисонансом, австрійський уряд провадив власну національну політику в краї, періодично предметно зрівноважуючи інтереси польської та української спільнот. Водночас така практика суб'єктів вищої виконавчої влади була покликана забезпечувати австрійський державний суверенітет у Галичині, зберігаючи в такий спосіб територіальну цілісність імперії Габсбургів.

AUTONOMIZATION OF GALICIA (1861-1873): THE CREATION OF LEGISLATIVE FRAMEWORK OF THE POLISH NATIONAL- TERRITORIAL AUTONOMY

Ulyana USKA

Ukrainian Catholic University of Lviv
Centre for the Study of Polish-Ukrainian-Slovak Frontier
I. Svintsitskoho str., 17, 79011, Lviv, Ukraine
e-mail: ulyana_u@ukr.net

The article describes the causes of autonomization of Galicia and analyses the peculiarities of this process. It also defines the terms of reference of Galician autonomy, competence of regional political authorities and certain regional institutions.

In 1866–1873, the process of forming a system of political authorities in Galicia was completed. During this process, Poles managed to consolidate the dominant position in the province through the polonization of all the governing bodies and the creation of a Polish bureaucracy. This led to the fact that, within the newly established local political system, Ukrainians could not effectively defend their right to an adequate national representation in the Galician Sejm, the district and public councils, as well

as to exercise their cultural rights in the field of the choice or preservation of the language and the organization of national schooling. Unlike political and cultural rights, the provision of social and economic rights was not guaranteed by the state, because in the politic-legal system, there was no corresponding institute at all.

The system of bodies of political control in Galicia within the framework of their constitutionally and legally defined status ensured the development and implementation of state policy in the province. State and local political authorities have undergone a significant Polish influence, which manifested itself in the introduction of the Polish language into the activities of all subjects of power, as well as regional institutions, including higher and secondary education institutions. However, autonomous subjects of local self-government retained the right to choose their language of office work and ensure communication with the local political authorities. For their part, the local authorities in communicating with communities and individuals practiced the use of the Polish language. Despite its limitations, the autonomy of local self-government has laid the foundations for the development of certain elements of civil society in local communities at local level.

The duality of the powers of the executive and legislative authorities has become an obstacle to the effective organization of the regional administration and the effective functioning of the system of political bodies due to the vague drafting of the norms of legislation and permanent conflicts of competence between them. Using this dissonance, the Austrian government pursued its own national policy in the province, periodically substantially balancing the interests of Polish and Ukrainian communities. At the same time, the practice of the subjects of executive power was intended to provide Austrian state sovereignty in Galicia, thus preserving the territorial integrity of the Habsburg Empire.

Keywords: Austria-Hungary, Galicia, autonomy, public administration.

REFERENCES

- “Die Verfassung der österreichischen Monarchie, nebst zwei Beilagen vom 26. Februar 1861. Beilage II, o): Landes-Ordnung und Landtags-Wahlordnung für das Königreich Galizien und Lodomerien sammt dem Herzogthume Krakau”, *R. G. Bl.*, (Jahrgang 1861. Stück IX. Nr. 20): S. 280–285.
- “Dodatek dŹ prow. regulaminu z dnia 27. listopada 1865”, *Prowizoryczny regulamin dla Sejmu krajowego Królestwa Galicyi i Lodomerji wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem: przyjęty prowizorycznie dnia 27. listopada 1865.* (Lwów: z drukarni W. Łozińskiego, 1877), S. 27.
- “Gesetz vom 10. Juni 1866 über die Kundmachung der Landesgesetze, der Landtagsbeschlüsse und den Verordnungen des Landesausschusses”, *Landesgesetz und Verordnungsblatt für das Königreich Galizien und Lodomerien mit dem Großherzogthume Krakau (L. G. Bl.)*, (Jahrgang 1866. Stück VIII. Nr. 13): S. 52.
- “Gesetz vom 10. Mai 1873, für das Königreich Galizien und Lodomerien mit dem Großherzogthume Krakau, womit der Absatz lit. b des § 35 des Landesstatutes abgeändert wird”, *L. G. Bl.*, (Jahrgang 1873. Stück XXVII. Nr. 248): S. 178–179.
- “Gesetz vom 12. August 1866 über die Bezirksvertretung und über die Bezirkswahlordnung”, *L. G. Bl.*, (Jahrgang 1866. Stück XI. Nr. 21): S. 108–130.
- “Gesetz vom 12. August 1866 über die Einrichtung der Gemeinde und über die Gemeindeordnung”, *L. G. Bl.*, (Jahrgang 1866. Stück XI. Nr. 19): S. 59–102.
- “Gesetz vom 12. August 1866 über die Einrichtung der Gutsgebiete bei der Gemeindeordnung”, *L. G. Bl.*, (Jahrgang 1866. Stück XI. Nr. 20): S. 103–107.

- “Gesetz vom 14. März 1867, womit für die Stadt Brody die §§. 13 und 28 der Gemeindevahlordnung vom 12. August 1866 abgeändert werden”, *L. G. Bl.*, (Jahrgang 1867. Stück I^r. Nr. 8): S. 12.
- “Gesetz vom 16. Jänner 1867, womit die §§. 11 und 13 der Landtagswahlordnung abgeändert werden”, *L. G. Bl.*, (Jahrgang 1867. Stück II. Nr. 4): S. 7–8.
- “Gesetz vom 19. Mai 1868 über die Einrichtung der politischen Verwaltungsbehörden in Böhmen, Dalmatien, Galizien und Lodomerien mit Auschwitz, Zator und Krakau, Oesterreich unter und ob der Enns, Salzburg, Steiermark, Kärnthen, Krain, Bukowina, Mähren, Ober- und Nieder-Schlesien, Tirol und Vorarlberg, Istrien, Görz und Gradiska und der Stadt Triest mit ihrem Gebiete”, *R. G. Bl.*, (Jahrgang 1868. Stück XVII. Nr. 44): S. 76–79.
- “Gesetz vom 2. April 1873, betreffend die Wahl der Mitglieder des Abgeordnetenhauses des Reichsrathes”, *R. G. Bl.*, (Jahrgang 1873. Stück ÖV. Nr. 41): S. 165–192.
- “Gesetz vom 2. Mai 1873 über die Errichtung und Erhaltung der öffentlichen Volksschulen und über die Verpflichtung zum Schulbesuche”, *L. G. Bl.*, (Jahrgang 1873. Stück XXVIII. Nr. 250): S. 181–192.
- “Gesetz vom 21. Dezember 1867, wodurch der § 13 des Grundgesetzes über die Reichsvertretung vom 26. Februar 1861 abgeändert wird”, *R. G. Bl.*, (Jahrgang 1867. Stück LXI. Nr. 141): S. 389–394.
- “Gesetz vom 22. Juni 1867, betreffend die Unterrichtssprache in den Volks- und Mittelschulen im Königreiche Galizien und Lodomerien mit dem Großherzogthume Krakau”, *L. G. Bl.*, (Jahrgang 1867. Stück V. Nr. 13): S. 21–23.
- “Gesetz vom 31. Juli 1861, in Betreff der Geschäftsordnung des Reichsrathes”, *R. G. Bl.*, (Jahrgang 1861. Stück XXXVII. Nr. 78): S. 445–448.
- “Gesetz vom 31. Mai 1874, womit der 2. Absatz des Artikels V. des Gesetzes vom 22. Juni 1867 (Nr. 13, *L. G. Bl.*), betreffend die Unterrichtssprache an Volks- und Mittelschulen, in dem Königreiche Galizien und Lodomerien mit dem Großherzogthume Krakau, abgeändert wird”, *L. G. Bl.*, (Jahrgang 1874. Stück XXIX. Nr. 45): S. 171–172.
- “Gesetz vom 8. September 1880, womit der Absatz d des Artikels V. des Gesetzes vom 22. Juni 1867 (Nr. 13, *L. G. Bl.*), betreffend die Unterrichtssprache an Volks- und Mittelschulen, in dem Königreiche Galizien und Lodomerien mit dem Großherzogthume Krakau, abgeändert wird”, *L. G. Bl.*, (Jahrgang 1880. Stück XIV. Nr. 34.): S. 156.
- “Grundgesetz vom 26. Februar 1861 über die Reichsvertretung”, *Reichsgesetzblatt für das Kaisertum Österreich (R. G. Bl.)*, (Jahrgang 1861. Stück IX. I. Beilage zu Nr. 20): S. 72–74.
- “Kaiserliches Patent vom 2. Jänner 1867, giltig für Böhmen, Dalmatien, Galizien und Lodomerien mit Krakau, Österreich unter und ob der Enns, Salzburg, Steiermark, Kärnten, Krain, Bukowina, Mähren, Schleisien, Tirol, Voralberg, Istrien, Görz und Gradiska und Triest mit seinem Gebiete”, *R. G. Bl.*, (Jahrgang 1867. Stück I. Nr. 1): S. 1–3.
- “Kaiserliches Patent vom 20. September 1865, womit die Wirksamkeit des durch das Kaiserliche Patent vom 26. Februar 1861 kundgemachten Grundsatzes über die Reichsvertretung sistiert wird”, *R. G. Bl.*, (Jahrgang 1865. Stück XXV. Nr. 89): S. 303–304.
- “Kundmachung der k. k. Statthaltereii vom 6. Juli 1867 Z. 5306 Pr., betreffend die Einsetzung eines Landesschulrates für das Königreich Galizien und Lodomerien mit dem Großherzogthume Krakau; Organisations-Regulativ, betreffend die Einsetzung eines Landesschulrates im Königreiche Galizien und Lodomerien mit dem Großherzogthume Krakau”, *L. G. Bl.*, (Jahrgang 1867. Stück IV. Nr. 12): S. 18–19.

- “Kundmachung des galizischen Schulrates vom 5. November 1868 Z. 8883 L. S. R., Betreff des Gebrauchs der polnischen Sprache in Angelegenheiten des Schulwesens”, *L. G. Bl.*, (Jahrgang 1868. Stück XI. Nr. 24): S. 39.
- “Kundmachung des k. k. Statthaltereii-Präsidiiums vom 14. Mai 1879 Z. 3884, betreffend Einführung der polnischen Sprache als Amtssprache in den akademischen Behörden der Lemberger Universität”, *L. G. Bl.*, (Jahrgang 1879. Stück XII. Nr. 74): S. 155.
- “Provisorisches Gemeinde-Statut für königliche Stadt Krakau”, *L. G. Bl.*, (Jahrgang 1866. Stück III. Nr. 7): S. 10–42.
- “Staatsgrundgesetz über die allgemeinen Rechte der Staatsbürger für die im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder”, *R. G. Bl.*, (Jahrgang 1867. Stück LXI. Nr. 142): S. 394–396.
- “Statut für königliche Hauptstadt Lemberg; Wahlordnung für die Gemeinde der königlichen Hauptstadt Lemberg”, *L. G. Bl.*, (Jahrgang 1870. Stück XXII. Nr. 79): S. 113–159.
- “Verordnung der Minister des Innern, der Justiz und der Finanzen vom 19. Jänner 1853, womit die Allerhöchsten Entschliebungen über die Einrichtung und Amtswirksamkeit der Bezirksämter, Kreisbehörden und Statthaltereien, über die Einrichtung der Gerichtsstellen und das Schema der systemisirten Gehalte und Diäten-Classen, sowie über die Ausführung der Organisirung für die Kronländer Oesterreich ob und unter der Enns, Böhmen, Mähren, Schlesien, Galizien und Lodomerien mit Krakau, Bukowina, Salzburg, Tirol mit Vorarlberg, Steiermark, Kärnthen, Krain, Görz, Gradiska und Istrien mit Triest, Dalmatien, Kroatien und Slawonien, Siebenbürgen, die serbische Wojwodschafft mit dem Banate kundgemacht werden”, *R. G. Bl.*, (Jahrgang 1853. IV Stück. Nr. 10. (Allerhöchste Bestimmungen über die Einrichtung und Amtswirksamkeit der Statthaltereien)): S. 91–100.
- “Verordnung der Minister des Innern, für Cultus und Unterricht, der Justiz, der Finanzen, des Handels und Ackerbau, dann für Landesverteidigung und öffentliche Sicherheit vom 5. Juni 1869 Z. 2354, betreffend die Amtssprache der k. k. Behörden, Ämter und Gerichte im Königreiche Galizien und Lodomerien mit dem Großherzogstume Krakau, im inneren Dienste, im Verkehre mit anderen Behörden”, *L. G. Bl.*, (Jahrgang 1869. Stück IX. Nr. 24): S. 69–71.
- “Verordnung des galizischen Landesschulrates vom 22. Juni 1867 Zl. 1224, womit das Gesetz über die Unterrichtssprache in den israelitischen Schulen durchgeführt wird”, *L. G. Bl.*, (Jahrgang 1867. Stück V. Nr. 12): S. 17–18.
- “Verordnung des Ministers des Innern vom 10. Juli 1868, die Durchführung des Gesetzes vom 19. Mai 1868 (Reichs-Gesetz-Blatt Nr. 44) über die Einrichtung der politischen Verwaltungsbehörden in Galizien, Salzburg und Krain betreffend”, *R. G. Bl.*, (Jahrgang 1868. Stück XLI. Nr. 102): S. 306.
- “Verordnung des Ministers des Innern vom 19. Oktober 1868, die Besorgung von Statthaltereigeschäften im Namen des Statthalters durch mehrere Bezirkshauptmänner in Galizien betreffend”, *R. G. Bl.*, (Jahrgang 1868. Stück LÖ. Nr. 144): S. 423–424.
- “Verordnung des Ministers des Innern vom 30. August 1868, betreffend die Behandlung der Recurse in Angelegenheiten der politischen Verwaltung”, *R. G. Bl.*, (Jahrgang 1868. Stück LI. Nr. 124): S. 376.
- “Verordnung des Ministers des Innern vom 9. September 1871, womit die, einigen Bezirkshauptmännern in Galizien übertragene Besorgung von Statthaltereigeschäften im Namen des Statthalters wieder eingestellt wird”, *R. G. Bl.*, (Jahrgang 1871. Stück ÖL. Nr. 109): S. 292.

- “Verordnung des Staatsministeriums vom 23. Jänner 1867 über die Reform der politischen Verwaltung in den Königreichen Galizien und Lodomerien mit dem Großherzogthume Krakau und den Herzogthümern Auschwitz und Zator”, *R. G. Bl.*, (Jahrgang 1867. IÖ Stück. Nr. 17): S. 35–36.
- Binder, Harald, “Galizische Autonomie” – ein streitbarer Begriff und seine Karriere”, *Der Mährische Ausgleich von 1905. Möglichkeiten und Grenzen für einen nationalen Ausgleich in Mitteleuropa. Tagungsband*, (Brno: Matice moravská, 2006): S. 239–266.
- Buszko, Józef, *Od niewoli do niepodległości (1864–1918)*. (Kraków: “Fogra”, 2000), 399 s.
- Grodziski, Stanisław, *Sejm krajowy galicyjski 1861–1914*. (Warszawa: Wyd-wo Sejmowe, 1993. Ö. 2), S. 254–257.
- Halycke namisnyctvo, Lviv, CDIAL Ukrainy, F. 146, ір. 4, spr. 2037, àrk. 27–28.
- Pijaj, Stanisław, *Między polskim patriotyzmem à habsburskim lojalizmem: polacy wobec przemian ustrojowych Monarchii Habsburskiej, 1866–1871*. (Kraków: “Historia jagellonica”, 2003), 420 s.
- Stenograficzne sprawozdania z sesyi Sejmu krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem w roku 1866*, (Peryod I, sesja IV. 13. Posiedzenie z dnia 10. grudnia 1866 r.), S. 171.
- Wolff, Larry, *The Idea of Galicia: History and Fantasy in Habsburg Political Culture*. (Stanford: Stanford University, Press, 2010), 504 p.